

Johann von Leers beszámolója 1942 szeptemberi magyarországi előadókörútjáról

Johann von Leers, a jénai egyetem professzora 1942. szeptember 18-án, nem sokkal Horthy István kormányzóhelyettes repülőszerencsétlensége és az első Budapest elleni szovjet légitámadás után, a legnagyobb német hadisíksereg idején — mikor a Wehrmacht csapatai már elérték a Volgát — érkezett Magyarországra. Leers az európai kontinens egyedüli hatalmának ismert tudósaként jött a német befolyással szembeszállni alig képes Magyarországra, ahol az ezt az évet is a saját dicsőségük eljövételének hirdető nyilasok ellenében a hatalom éppen ekkor tette első tétova lépéseit a „baráti Németországtól” való eltávolodásra, a „vonakodó csatlós”-státus lazítására és Magyarország politikai kényszerpályájának megszüntetésére. Ahol a magyar tudományos élet mintha tudomást sem vett volna a Németországban jelentős érdemeket szerzett Leers megérkezéséről.

Bel- és külpolitikailag is sorsdöntő pillanatban utazott tehát Johann von Leers — életében először — Magyarországra. Mindössze egy jó hetet töltött itt, ám ezalatt Győrbe, Érsekújvárra, Budapestre, Kassára, Debrecenbe, Nagyváradra és Kolozsvárra is ellátogatott. Benyomásait már hazatérve, Jéna és Rudolstadt között a Saale partján fekvő weissenburgi otthonában — a várkastély még ma is idegenforgalmi látványosság — vetette papírra. A több felettes hatósághoz kötelezően elküldött jelentés a hasonló útbeszámolóknál lényegesen terjedelmesebb. Ennek valószínűleg az az oka, hogy Leers — mint ez az egyik kísérőlevélből kiderül — maga is „szívesen bevallotta”, hogy azon országok közül, ahol eddig járt, Magyarországon érezte magát a legjobban, ahová bármikor örömmel visszatérne valamilyen tudományos megbízatással. A jelentés másolatára a jénai egyetem levéltárának BA 2135 jelzetű állagában akadtam, mikor 1990 áprilisában Kiss József Mihály kollégámmal a jénai és a budapesti tudományegyetem két világháború közötti kapcsolatait kutattuk.

- Johann von Leers 1902. január 25-én született Vietlűbbeckben. Berlinben, Kielben és Rostockban hallgatott jogot s a doktorátus megszerzése után a külügyminisztériumban attaséként dolgozott. 1928-tól a berlini Német Politikai Főiskola „külföld-ismereti” és külpolitikai csoportjának vezetője, majd a berlini Allamigazgatási Főiskola tanulmányi osztályának igazgatója volt. 1939-től 1945-ig a jénai tudományegyetem professzoraként a jog-, a gazdaság- és a politikatörténet körében tartott előadásokat, 1942-ben „A tengerszorosok és a tengerek politikatörténete” címen indított szemináriumot. 1945-ben Olaszországba, onnan Argentínába menekült, ahol 1950 és 1955 között egy német kolóniában élt. Mivel az egykori jeruzsálemi főmufti, Mohammed Amin al-Hussaini igen jó véleménnyel volt róla, Leers Kairóban telepedett le, sőt az iszlám hitre is áttért.

Nasszer — Omar Amin von Leers néven — külföldi propagandaszolgálatának szakértőjeként alkalmazta. 1965. március elején halt meg Kairóban.¹

Leers politikai pályafutása 1929-ben indult, amikor belépett a nemzetiszocialista pártba. Mint a párt főiskolai szervezetének vezetője vonta magára Goebbels figyelmét. Hamarosan a Wille und Weg című nemzetiszocialista lap főszerkesztője lett. Publicisztikai munkássága mellett 1932-től sorozatban jelentek meg a náci ideológiát — gyakran igen színvonalasan — népszerűsítő művei. 1945-ig több mint harminc önálló kötetét adták ki. Közöttük ifjúsági és történelmi regények is találhatók, ám többségükben a német parasztság és a nemzetiszocializmus történetével, a zsidókérdéssel, az aktuális — Németországban ekkoriban rendkívül fölkapott — geopolitikai problémákkal foglalkozó könyvek, melyekben a szakszerűség, a tudományos pontosság, a kiváló íráskészség sokszor bántóan keveredik a propagandisztikus szölamok hangoztatásával.² A kiváló adottságú Leers, aki saját bevallása szerint „a legtöbb Európában széles körben és közepesen elterjedt nyelv ismeretében sok ország szakirodalmát eredetiben tanulmányozhatta”,³ a tudományt az ideológia szolgáltatójának tekintette. A náci ideológia felsőbbbségét hirdető írásai viszont éppen azáltal lehettek meggyőzőek — s ezért roppant veszélyesek —, mivel általában ügyesen, ám tendenciózusan válogatott és csoportosított, nehezen cáfolható tényekből, rész- és fél igazságokból építkeztek. Akkor, amikor — ahogy azt Leers is elismerte — „a német múlt egyetlen uralkodója sem egeysített a kezében akkora hatalmat, mint Adolf Hitler”, „aki az élet minden területén új és mélyreható törvényeket alkotott”.⁴

Leers még rólunk, magyarokról sem feledkezett meg gazdag tematikájú, gyakran összegező igényű tanulmányaiban. A világtörténelem fajvédelmi törvényeit összefoglaló tanulmányában megemlékezett Kálmán király 1100 körüli törvénykönyvének a zsidók tartotta rabszolgákról és a zsidók ingatlanszerzési jogáról szóló részéről.⁵ Egy ma is igen jól használható, a Föld népcsaládjairól, nemzeteiről és nemzetiségeiről szóló, rengeteg hiteles statisztikával színesített összeállításában megbízható források alapján festett tárgyilagos képet a trianoni Magyarországon és az utódállamokban élő magyarok és a magyarországi nemzetiségek számának alakulásáról.⁶ A bajorok „Drang nach Osten”-jéről írva — a bajorok és a „németek” magyar történelemre gyakorolt befolyását talán kissé eltúlozva — a következőképp jellemzi népünket: „a keleti sztyeppék nagy és harcias török népeinek veleszületett uralkodó alkatával bíró” magyarság az őt ért „csatavesztések ellenére hatalmas államszervezetet épített ki, s ezáltal elhivatottságérzésre tett szert... Sohasem megkérdőjelezett nemesség-tudatának magasságából szláv, azaz szlovák és szlovén [értsd: délszláv] alattvalóira úri mivoltának a következő, gyakran sértő világossággal kifejezett meggyőződésével nézte le: »Tóth nem ember«”. (Az eredetiben is így!) Az „úri-ember”-ként viselkedő magyarok úgy érzik: mivel „természetükből adódóan fölényrel rendelkeznek”, ezért „a »magyar grof«-fá való fölemelkedés a legnagyobb érték, melyről az emberi becsvággy valaha is álmodhat”. A magyarok „kulturális elmaradottságuk dacára Délkelet-Európa »nemesi nemzetének« érzik magukat, s ennek megfelelően lépnek is föl”.⁷ (Kissé hosszasan idéztem Leersnek a magyar nemességről, szerinte a magyarságról adott — valljuk be: gyakran találó — leírásából, mivel érvelésének egyes pontjai az alább közölt dokumentumban is visszatérnek.)

Leers tehát nem teljesen képzetlenül, Magyarországról és a magyar történelemről legalább némi ismerettel (és előítélettel?) bíró tudósként érkezett 1942 szeptemberében Magyarországra. Valószínűleg kétes hírnevének, termékeny publicisztikai — és nem csak szakirodalmi — munkásságának és sokszor dühödt antiszemitizmusának „köszönhetően” ismert és komolyan vehető, vezető ma-

gyar tudóssal nem is igen találkozott ittléte alatt. Élesszemű, könyörtelen és rendkívül sokféle benyomást begyűjtő és földolgozó megfigyelőként azonban számos olyan megjegyzést tett 1942 őszének magyar bel- és külpolitikájáról, melyek számunkra is érdekesek és tanulságosak lehetnek.

Hiszen a külső szemlélő (bármennyire is elítéljük nézeteit) — a nagyobb rálátás, a más-szempontrú kutatás miatt? — néha sokkal élesebben és tisztábban lát minket, mint mi önmagunkat.

JOHANN VON LEERS

Jelentés magyarországi előadókörutamról

„Az európai mezőgazdaság küzdelme a kontinens eltartásáért” témakörű előadás-sorozat megtartása miatt utaztam Magyarországra. Szeptember 18-án indultam Bécsből és Hegyeshalomnál léptem át a határt. A vasúti fülkében véletlenül összeismerkedtem Kuthy⁸ doktorral, a mezőgazdasági kémia professzorával, aki korábban hosszabb ideig dolgozott Jénában. Alapos tudományos eszmecserét folytattunk a mindkettőnket érdeklő agrártörténeti kérdésekről. Kuthy — a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémia tanára — a beszélgetés során az erdélyi helyzetre terelte a szót. Elmondta, hogy a románok kezén maradt Dél-Erdélyben barbár módon üldözik a magyar nemzetiségű lakosságot, s ezért minden éjjel sokan menekülnek át a határon. Kuthy szerint ezek az állapotok a németeknek a háború kitörése előtti lengyelországbeli üldöztetésére emlékeztetnek. Az általa meséltek tárgyában természetesen nem foglaltam állást. Kuthy az átlagosnál jóval okosabb, a német tudományos élethez kötődő, ám erősen magyar nemzeti érzelmű és politikailag rendkívül aktív ember benyomását tette rám. Panaszkodott, hogy Magyarország sokkal kevesebb rokonszenvre talál Németországban, mint Románia, a versailles-i hatalmak kegyelméből született konjunktúra-állam.

Győrben Rehbach lektor fogadott. Vele társalogván közelebből is megismerkedhettem ezen iparváros helyzetével. Rehbach itteni német nyelvtanfolyamai széles tömegeket vonzottak, s a létszám csak az utóbbi időben csökkent valamelyest, mióta Magyarországon is gyakoribbá váltak a katonai behívások s így az otthonmaradottak munkaterhei is növekedtek; de mindenekelőtt azóta, mióta az elsötétítések megkezdődtek. Budapest — egyébként nem különösebben veszélyes — bombázásától fogva (néhány szovjet repülőgép támadta meg a fényesen kivilágított fővárost)⁹ a magyarok szinte már groteszk módon rettegnek a légítámadásoktól.

Rehbach lektor beszámolt róla, hogy Győrben még most is megtalálhatóak a régi német polgárság maradványai. Rámutatott, hogy a „katolikus szellemiségű” Győr meglehetősen németellenes, de a magyar lakosság — elsősorban a kispolgárság — határozottan érdeklődik Németország és a német sajátosságok iránt.

A Kereskedelmi Kamarában tartott előadásomnak nagy sikere volt, bár nem vonzott túlságosan nagy hallgatóságot. A németekkel szembeni magyarosító tendenciáról keveset hallottam. Rehbach lektor említett egy esetet, miszerint egy magyar nemzetiségű magyartanárt választás elé állítottak: vagy lemond esedékes igazgatói kinevezéséről, vagy fölhangy a Német Akadémiáért végzett tevékenységével.

A következő napon, szeptember 19-én Komáromon keresztül — melynek régi erődítményét és pompás Duna-hídját a vonatból tekinthettem meg — Érsekújvárra utaztam. Itt *Kenngott* bajtárs, Magyarország legöregebb nemzetiszocialistája fogadott. Igen behatóan mesélt a csehektől Magyarországhoz visszatért város fejlődéséről. Szerinte a cseh közigazgatás sokkal szakszerűbb volt a magyarnál. A csehek nagy építkezésekbe fogtak, új iskolákat emeltek, s a németeknek is kiváló soruk volt alattuk. Lázás gazdasági tevékenységgel remek sárgabarack- és meggyültetvényeket létesítettek, melyeket a magyarok kisajátítottak és pusztulni hagyták.

A németeket a cseh uralom idején kitüntetett bánásmódban részesítették, hiszen a csehek azon fáradoztak, hogy Dél-Szlovákiában — a Szudéta-vidékről való áttelepítéssel — a német lakosság arányszámát növeljék, s őket különböző kedvezmények által a magyarok ellen megnyerjék. Ezzel ellentétben a magyarok bizalmatlanok a németekkel szemben, és bár a bécsi döntés óta nem kísérleteznek a magyarosítással, mégis megbüntetik azokat a német származású katonákat, akik a hadseregben németül beszélgetnek egymással, és általánosságban is ingerli őket a németiség bármilyen külsődleges megnyilvánulása. *Kenngott* szerint a zsidók befolyása még mindig roppant erős Magyarországon, igaz, hogy már csökkenőfélben van.

Este népes körben tartottam nagy sikerű előadást, melyet szívélyes beszélgetés követett az Arany Oroszlán nevű régi szállodában, amely olyan otthonosnak tűnt, akárcsak egy százötven évvel ezelőtti, óriási mecklenburgi vendéglő.

Másnap, szeptember 20-án pompás vasútvonalon utaztam Érsekújvárról Budapestre, ahol *Greppmayer* és *Rechlin* urak jöttek elém a pályaudvarra. Este *Greppmayer* úrral a budapesti NSDAP nagyszabású bajtársi estjén vettem részt. *Esp*¹⁰ bajtárs, a Magyarországon élő birodalmi németek nemzetiszocialista párt-szervezetének vezetője részletesen tájékoztatott a magyarországi helyzetről...

Az Intézetben tartott előadásom rendkívüli tetszést aratott a nagy számú megjelent körében. Budapesten is föltűnt, hogy — bár magyarországi kultúrunkánk kétségtelenül sikeres — az olaszok a mienkénél sokkal jelentősebb pénzáldozattal és személyes kapcsolatokkal a lehető legnagyobb igyekezettel fáradoznak fölébünk kerekedni. Megállapíthattam: a népi németek problémáját fenyegetőnek érzik Magyarországon, és emiatt a magyarsághoz való viszonyunk kétségbeejtően elmérgesedett, ugyanakkor a romló életkörülményei ellen küzdő zsidóság, az egyház, valamint a legitimista nagybirtokosok ellenállásával is számolnunk kell.

Szeptember 22-én Budapestről Kassára utaztam. A vonaton összeismerkedtem a Siemens Schuckert magyarországi vezérképviselőjének megbízottjával, *Vámossy Bélával*. Nagy megvetéssel szólt a zsidókról és rendkívül nyíltan bírálta a magyarországi belpolitikai viszonyokat. Úgy vélte, hogy a rengeteg zsidó irányában mind a mai napig tanúsított türelem következtében Magyarország veszélyes helyzetbe került. „A mi Horthynkat — sajnos — sokkal szigorúbban ítéli meg a Führer, mint Antonescut” — állította. Hosszasan és élénken panaszkodott a magyarországi vallási iskolákra, melyek szerinte elhanyagolják a népművelést. Neki kellene fogni már végre a magyarság „modern néppé” formálásának. Mint mondta, a szentistváni korona romantikája „középkori blöff” csupán; Magyarország makacs revíziós politikája pedig jóval kevesebb sikert ér el a valóságban, mint azé a Bulgáriáé, amely sohasem követelte akkora konokossággal a határmódosításokat, és mégis sokkal többet kapott annál, amennyit valaha is várt. *Vámossy* szerint Magyarországon a népet valójában a földművesek képviselik, és a társadalomnak általuk van hathatós fölfrissülésre szüksége. Az volt róla a benyomásom, hogy nem különösebben képzett, de rendkívül mozgékony

férfi, akit igen komolyan befolyásolt a német nemzetiszocializmus eszmerendszere, melyet még nem emésztett meg igazán.

Kassán az ottani lektor, *dr. Gaessner*¹¹ — vele már korábban is váltottunk levelet —, valamint a kitűnő elme, *Matuschka* gróf,¹² a konzul révén alaposan tájékoztattam a magyarországi problémákról. Nekik kifejezetten jók a kapcsolataik a kassai magyar társadalmi rétegekkel, nem utolsósorban a konzul tevékenysége folytán.

A kassai püspök kíméletlenül elmozdítja hivatalából azokat az egyházfikat, akik bármilyen barátságtalan dolgot találnak mondani Németországról. (Korábban az érsekújvári Kenngott úr tudósított róla, hogy a környékükön egy falusi templomban arról prédikált a pap, hogy az utóbbi időben egyetlen egyszer jelent meg az ördög, mégpedig Adolf Hitler személyében!)

A konzul és a lektor egybehangzó állítása szerint a magyar kispolgárság és a rendkívül rosszul fizetett értelmiség erősen érdeklődik a német kultúra iránt. E rétegeket azonban semmi esetre sem nevezhetjük mérvadónak. Sokkal jellemzőbb Magyarországon a dzsentrik, a kis- és középnemesség befolyása. A jóval kevertebb és gyakran idegen vérű nagybirtokosokkal szemben ők tösgyökeres magyarok, a nemzeti lelkiismeret hordozói, a vidéki vezető állások betöltői. *Matuschka* grófnak sikerült kapcsolatot teremtenie e réteggel. A kis- és középbirtokos dzsentrik — bizonyos mértékig történelmi, nemesi-rendi alapon — a magyar nemzeti gondolat zászlóvivői. Ők verték le Horthy vezetésével a bolsevizmust, ők alkották meg a „Nem, nem, soha” jelszavát Trianonnal szemben. Mint valamiféle lobogót, úgy tartják maguk előtt a régi Magyarország térképét, és mint mondják: „Ilyen volt hazánk valaha és újra ilyennek kell lennie!” Az 1914. évi határok visszaállítását követelik, ez pedig — Kassa vidékén — egyértelműen Szlovákia annektálását jelentené. Az egyik dzsentri nyíltan ki is mondta: „Nekünk egyáltalán nincsen szükségünk a szlovákokra, akiket a leghelyesebb lenne Oroszországba áttelepíteni. Mi csak a minket illető, ezeréves hazánkat akarjuk visszakapni!”

A dzsentrik a legádázabb ellenségei Romániának. Németországgal szemben már nem ennyire haragosak, hiszen a Habsburgok trónfosztásával — a dzsentrik mindig is Habsburg-ellenesek voltak — a németességgel való legkényesebb ütközési pont megszűnt. Igaz, rendkívül rossz néven veszik, hogy a „németek” (azaz a magyarországi népi németek), „bár magyar kenyeret esznek”, mégsem osztoznak az ő revíziós kívánságaikban, sőt, az újraegyesített területeken — részben legalábbis — visszasírják a Trianon utáni idegen uralmat. Különben is — vélekednek —, a németek békén hagyhatnák már végre a magyarokat szociális utópiáikkal, hiszen a magyar mezőgazdaság helyzete nem teszi lehetővé, hogy a napszámosok nyáron is csizmát viseljenek. Ez az utóbbi érvelés is rávilágít némileg a magyarországi agrárrolló igen kedvezőtlen szétnyílására.

Sokan látogattak el esti, nagy visszhangot kiváltó előadásomra. Az előadás után a kassai Mezőgazdasági Akadémia professzora, *dr. Machnyik Andor*¹³ megkért, hogy látogassak el az Intézetébe. Ezt nagy várakozással meg is tettem. Az Intézet meglehetősen modern és jól felszerelt volt. *Dr. Machnyik* — *Odal* című könyvem lelkes olvasója — kitűnően tájékozott agrárpolitikusnak bizonyult. Szinte teljes egyetértésben, részletekbe menően elbeszélgettünk a városiasodás problémáiról és Európa agrárgazdaságáról.

Mivel közben — váratlanul — számos vonatjáratot megszüntettek, tervezett útvonalamat is meg kellett változtatnom. Éjszaka (milyen csodálatos és művészi látványt nyújtott a telihold!) egy kisvasúttal utaztam Csap irányából — Magyarország legnagyobb kiterjedésű pusztáján keresztül — Debrecen felé. A debreceni német lektor, *dr. Heybey*¹⁴ rendkívül barátságosan fogadott. Ő is mesélt a hirtelen megélenkült olasz kultúrpropagandáról. Debrecenben is van

olasz vendégprofesszor; mindazonáltal erős a német kultúra iránti érdeklődés. Az Intézetben tartott roppant sikeres előadásom után vidám asztaltársaságban beszélgettünk jó néhány magyar úrral, többek között az ismert orvossal, *Orsós*¹⁵ professzorral, aki egyébként Németország igaz barátja.

Szeptember 25-én már Nagyváradon tájékoztattam az ottani támaszpont parancsnoka a Romániától Magyarországhoz visszacsatolt város helyzetéről. Nagyváradnak még ma is 33⁰/₀-a zsidó. A román közigazgatás alatt a németeknek könnyebb életük volt, hiszen a románoknál megvesztegetéssel mindent el lehetett érni. A magyar közigazgatás ezzel ellentétben megvesztegethetetlen, nehézkes, és ráadásul még atyáskodó is.

Este egy már-már túlszűfolt teremben tartottam előadást, melyen megjelent *Cziffra*¹⁶ főispán is, aki roppant méltóságteljes személyiség. Az öregúr már az első világháború idején főispán volt, majd a román időkben a birtokaira támaszkodva kitartóan védte a magyarság érdekeit, és most, „hogya még utolsó erejét is az ezeréves hazának szentelje”, újra átvette a főispáni hivatalt. Határtalan és őszinte szívéllyességgel gratulált nekem. Az első pillantásra megkedveltük egymást.

A kizárólag németek között elköltött szerény vacsora közben *Lurtz*¹⁷ konzul egészen nyíltan kijelentette, hogy szerinte a legésszerűbb megoldás a régi Magyarország határainak visszaállítása lenne: Dél-Erdélyt is vissza kellene adni Magyarországnak, Romániát pedig más területekkel lehetne kárpótolni. Igencsak kétséges, hogy *Antonescu* nélkül Románia nem sülyedne-e vissza az „ősi korrupcióba”. Ugyanakkor a magyar dzsentrí — nemzeti elfogultsága dacára — tisztességes, végső soron megbízható. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a szovjetek és az USA képviselte s az egész európai kultúrára veszélyes „tömegesedési tendenciával” szemben a tradicionális Magyarország, a „méltóságosok” és az „előkelő társaság” világa igazi kultúrártékot jelent és még mindig sokkal szerencsésebb ennek — az oly sokszor a „természetvédelmi területen” élők érinthetetlenységére emlékeztető — rétegnek az együttműködésére hagyatkoznunk, mint az egészen primitív magyarországi tömegekre, akiknek „szabadon engedésében” mi, németek lelnénk a legkevésbé örömeinket.

A következő nap Kolozsvárott adtam elő az Egyetemi Könyvtár igen modern és szép nagytermében, a rektor, a főispán, a polgármester és számos professzor jelenlétében. Előadásom nagyszerűen sikerült, a rektor szavai szerint a német alaposság, a latin elegancia — ezt bizonyára az előtte nem ismeretlen római vendégprofesszorságom miatt említette — és egy Magyarországért dobogó szív egyesült a legszerencsésebb módon a beszédemben. Este, a közös vacsorán Kuthy professzor és felesége, valamint több professzor is részt vett. A hangulat igen bensőséges volt. Azzal a többször kinyilvánított kívánsággal bocsátottak utamra, hogy valamikor az elkövetkezendőkben ismét tartsak előadást Kolozsvárott.

Összefoglalásként elmondhatom:

Szigorúan szakmai szempontból az utazás rendkívül sikeres volt. Főként az agrárpolitika iránt érdeklődtek. Rengeteg hasznavehető és kiaknázható emberi és tudományos kapcsolatot kötöttem.

Utazásom során politikai tekintetben — mindenekelőtt Esp bajtársával, a Magyarországon élő birodalmi németek nemzetiszocialista pártjának vezetőjével folytatott beszélgetésem alapján — kedvező kép alakult ki bennem a magyarországi helyzetről.

Röviden szólva: a magyar külpolitikát teljesen leköti a revízió még mindig megoldatlan kérdése. Romániát tartják a fő ellenségnek és a legszerényebb követelés alapján is legalább Arad és Torda városát szeretnék megkapni, természetesen azonban, hogy legszívesebben a történelmi értelemben vett Erdély egész

területét akarják. Szlovákiát is legalább protektorátusként birtokolni kívánják. Többször hallottam azt is, hogy Horvátországban újabban a Magyarországgal való újraegyesítés áramlatai érezhetőek. Magyarország mellettünk tanúsított aktivitása attól függ, hogy milyen mértékben tudjuk — egyáltalán akarjuk-e — teljesíteni a magyarok szívbéli revíziós óhajait. Bizonyos, hogy egy „kis falat” is éveken át erősítené a magyarok Németország melletti kiállását.

Belpolitikai szempontból a népi németek problémája veszélyes módon megmetelyezi Magyarországot és Németország viszonyát. Esp bajtárs is bevallotta, hogy a népi németek nem elhanyagolható hányada minden alkalommal, ha a magyar hatóságok vagy bíróságok előtt képtelen akaratát érvényesíteni, megkísérli, hogy német birodalmi szerveket mozgósítson. Német célokra történő gyűjtéseknél ellenben a magyarországi németek adakozókedve gyakran nevetéségesen szerény. Sok népi német szívesen elfogadja azokat a különleges előnyöket, melyekkel a magyarok meg akarják őket nyerni, azután — hogy még ennél is többet csikarjanak ki — újra német birodalmi szervek mögé rejtőznek. Még nekem is föltűnő volt, hogy mind a Csehszlovákiától, mind a Romániától visszacsatolt területeken a népi németek rögtön azt mondták, hogy a cseh-, illetve a román-éra alatt jobban érezték magukat. Ez sok esetben igaz is lehet — de mit szólnánk mi, németek ahhoz, ha egy idegen népcsoport Németországban: Posen környékén, Elzász-Lotaringiában, vagy Eupen-Malmedyben állandóan azt bizonygatná, hogy a versailles-i szisztémában, lengyel, francia, vagy belga uralom alatt élve mennyivel jobban érezték magukat!? Ugyanígy a magyarokat is rettenetesen bántja a németek ilyesfajta viselkedése; főképp azért, mivel ebben nyílt ellenszegülést látnak további revíziós követeléseikkel szemben.

A magyarországi népi németek többsége kis- és középpolgár, paraszt vagy szakmunkás. Száz év óta mindnyájan — csak korábban „liberálisokként”, ma pedig nemzetiszocialistákként — idegenkednek a magyar államnak a magyar nemesség révén gyakorolt hatalmától, és emiatt szeretnék szociális téren fölemelni a magyar néptömegeket. Ebben viszont a magyar nagybirtokosok az embereik „fölheccelésére” tett kísérletet vélnek fölfedezni. Így nemzetiszocialista álca mögött folytatódik az elmúlt évszázad állóháborúja.

Ebben a zsákutcába torkolló és elmérgesedett helyzetben mindkét félén csak valami becsületes megoldás segíthet. Ennek érdekében Esp bajtárs azt tartaná a legjobbnak, ha megegyeznének Magyarországgal, hogy a Birodalom a magyarországi népi németeknek — ha lemondanak magyar állampolgárságukról — megadja a birodalmi állampolgárságot. Ebben az esetben a népi németek, mint birodalmi állampolgárok teljesíthetnék német állampolgári kötelezettségeiket és a Birodalom közvetlen védelme alatt állnának. Azokat pedig, akik a birodalmi állampolgárságot elutasítanak, nyugodtan a sorsukra kellene hagynunk, akárcsak az emigránsokat. Ők azt tehetnék, amit csak akarnak, nekünk azonban — mivel ők nem kívántak birodalmi állampolgárokká válni — nem kellene törődnünk velük. Ezzel eltűnne a magyarosítás veszélye, mert a németek nem törekednének többé a magyar hivatalok elnyerésére — ezáltal magyarosodtak el idáig. A magyarországi németiség így megszűnne magyar belpolitikai tényezőként hatni és ezáltal azonnal megnyílna az út Magyarország uralkodó rétegével, a dzsentrivel való kiegyezés felé. A Német Birodalomnak pedig igen erős birodalmi németiség állna rendelkezésére Magyarországon, melyben igazán megbízhatna. A mindenki számára kedvező megoldás nagyszámú bánáti sváb parasztgyereknek a Waffen—SS-be való besorozásával és — ezzel egyidejűleg — számukra a birodalmi állampolgárság biztosításával lenne elkezdhető.

Úgy érzem, kétes értékűek azok a német kísérletek, melyek Magyarországra kívülről és mindenek előtt az alsóbb rétegek körüludvarlásával próbálnak szociális refomokat ráerőszakolni. Magyarországon egyértelműen szükséges

a széles néptömegek helyzetének javítása. Sok embert látni rongyokban és nyomorúságos szegénységben. Ez elsősorban Debrecenben, a legmagyarabb városban volt számomra föltűnő. Egy ez irányú reform azonban egész Európában az árviszonyoknak a mezőgazdaság javára történő szabályozását föltételezná. Csak ezáltal lenne elegendő pénz a magyar tömegek helyzetének jobbítására. Ezentúl Németországnak aligha fűződik érdeke ahhoz, hogy a fönnálló uralkodóosztály megbuktatásával hatalomra segítse az alaktalan magyar tömegeket. Hiszen e rétegek vagy balra sodródnának, mint a világháború után *Kun Béla* országlása idején, vagy a fékevesztett sovinizmus irányába rohannának, mint 1848/49-ben, mikor *Kossuth* őket mozgosítva törte le a konzervatív ellenállást. Egy ilyen fajta sovinizmus azonban rendkívül hamar éppen hogy ellenünk fordulna. Ezért sokkal fontosabb, hogy a magyar vezető réteg tisztességes részével valóban szoros kapcsolatba kerüljünk. Ők nem is annyira a latifundiumok nagybirtokosai között találhatók — akik többnyire legitimisták és habsburgiánusok, nemegyszer szélsőségesen katolikusok és angolpártiak —, hanem a magyar földbirtokos-családok azon tízezreinek sorában, a tulajdonképpeni dzsentrik között, akik mentesek a zsidók befolyásától, kötődnek a földhöz és becsületesek; igazi magyarok, az árpádi idők honfoglalóinak örökösei; akik lángolóan, alkalomadtán pedig elvakultan nacionalisták, mégis talpig úriemberek. Velük és a meglehetősen vékony értelmiségi réteggel — akik közül az orvosok és a természettudósok igen erősen németpártiak — kellene igazán barátságos viszonyt kialakítanunk.

Megállapítható, hogy Olaszország nagyon ügyesen próbálja meg Németország magyarországi befolyását fölülmúlni. Óriási buzgalommal, a latin szellemhez és az olasz kultúrához való magyar kapcsolatokat hangsúlyozva, sok esetben Magyarország konzervatív védőpajzsaként tüntetik föl magukat. Ez egybevág a Rómában, vendégprofesszorként szerzett tapasztalataimmal, hiszen ott is észrevehettem, hogy igen sok fiatal olasz tudós tanul magyarul.

JEGYZETEK

- 1 Johann von Leersről — furcsa módon — egyetlen német, angol, francia stb. nagylexikonban sem találtam szócikket, adatai az életrajzi lexikonokban és adattárakban sem szerepelnek. Mindössze három kiadványban bukkantam a nevére, kalandos életútját ezek alapján vázoltam föl: *Robert Wistrich*: Wer war wer im Dritten Reich. München, 1983. 192. o.; Alma mater Jenensis. Geschichte der Universität Jena. Weimar, 1983. 292. o.; Deutsches Literatur Lexikon 9. Bd. 3. Aufl., Bern-München 1984, 1092—1093. o.
- 2 Leers fontosabb munkái a német nemzeti bibliográfia, a Deutsches Bucherverzeichnis alapján:
 1932: Bomben auf Hamburg! Vision oder Möglichkeit; Adolf Hitler (életrajz).
 1933: Die große Aufgabe! Werke am Neubau Deutschland; Kurzgefaßte Geschichte des Nationalsozialismus; 14 Jahre Judenrepublik; Juden sehen dich an (képeskönyv); Deutschlands Stellung in der Welt; Die Junge von der Feldherrnhalle (ifjúsági regény); J. Retcliffe-vel: Auf dem Judenkirchhof in Prag.
 1934: Kanonen über der Steppe (ifjúsági regény); Konrad Frenzel-lel: Atlas zur deutschen Geschichte der Jahre 1914 bis 1933 (114 térkép); Geschichte auf rassischer Grundlage; Spenglers weltpolitisches System und der Nationalsozialismus.
 1935: Das alte Wissen und der neue Glaube; Odal. Das Lebensgesetz eines ewigen Deutschland; Der Weg des deutschen Bauern von der Frühzeit bis zur Gegenwart.
 1936: Sturm auf Börglum-Stift. Der letzte Bauernkrieg des Nordens (történelmi regény); Entwicklung des Nationalsozialismus von seinem Anfang bis zur Gegenwart; Bauerntum; Blut und Rasse in der Gesetzgebung.
 1937: Deutsche — die Kolonialpioniere Europas.
 1938: Das Lebensbild des deutschen Handwerks; Baiern führen den Pflug nach Osten; Rassen, Völker und Volkstümer; Europas Auswanderungsrückgang und seine Folgen; Grundlagen des Nationalsozialismus.
 1939: Der deutsche Lehrer als Kulturschöpfer; Deutsche Rechtsgeschichte und deutsches Rechtsdenken.

- 1940: Judentum und Gaunertum. Eine Wesens- und Lebensgemeinschaft; Brennpunkte der Weltpolitik; Die Geschichte des deutschen Handwerks; Für das Reich. Deutsche Geschichte in Geschichtserzählungen.
- 1941: Rassische Geschichtsbetrachtung. Was muß der Lehrer davon wissen?; Geschichtlicher Kampf um die deutsche Westgrenze.
- 1942: Geschichte und Idee des nationalsozialistischen Staates; Geschichtsdaten; Der tausendjährige Kampf. Um Art und Recht der deutschen Bauern; Krafte hinter Roosevelt; Willy Beckerrel: Staatskunde.
- 1944: Die Verbrechernatur der Juden.
- Úgy érzem, nem érdektelen e hosszú fölsorolás, hiszen Leersnél a könyvcímek is rendkívül jellemzőek. Magyarul mindössze egy füzetformában kiadott rövid publicisztikájára akadtam „Bolsevizmus és zsidó világalom” (1944) címen, melyben olyan magvas megállapítások találhatók mint: „A legszörnyűbb kínzások és kivégzések, amelyek annyira jellemzik a bolsevizmust — a zsidók műve volt... A bolsevizmus keletkezését zsidó bankárok finanszírozták.” 7. o.
- 3 Idézet Leers Rassen, Völker und Volkstümer című könyvének (Langesalza — Berlin — Leipzig, 1938) bevezetőjéből.
  - 4 J. v. Leers: Deutsche Rechtsgeschichte und deutsches Rechtsdenken (Berlin — Leipzig — Wien, 1939) 169. o.
  - 5 J. v. Leers: Blut und Rasse in der Gesetzgebung. Ein Gang durch die Völkergeschichte (München, 1936) 79. o.
  - 6 J. v. Leers: Rassen, Völker... id. mű 96—102. o.
  - 7 J. v. Leers: Baiern führen den Pflug nach Osten (Goslar, 1938) 258—259. o. A német—magyar érintkezésekre lásd még a 263. oldalig.
  - 8 Kuthy Sándor a keszthelyi, majd a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémia rendes tanára, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magántanára, valamint a József nádor Műegyetem Mezőgazdasági és állatorvosi karának tanára volt.
  - 9 Az első szovjet légitámadás 1942. szeptember 4-én érte Budapestet.
  - 10 Henry Esp a balti németek áttelepítéséig a nemzetiszocialista párt külföldi szervezete (NSDAP Auslandsorganisation) lettországi csoportjának volt a vezetője, majd 1940 májusának elejétől a Magyarországon élő birodalmi németek nemzeti-szocialista pártszervezetének élére került.
  - 11 Heinz Gaessner 1942-től a kassai Állami Kereskedelmi Főiskola német lektora volt.
  - 12 Josef Matuschka 1940. május 1-jétől a Német Birodalom kassai konzulátusának konzulja.
  - 13 Machnyik Andor a kassai II. Rákóczi Ferenc középfokú gazdasági tanintézetben volt a kisgazdaszámtartási központ vezetője.
  - 14 Wolfgang Heybey a debreceni Tisza István Tudományegyetemen volt a német nyelv lektora.
  - 15 Orsós Ferenc (Temesvár, 1879. aug. 22. — Mainz, 1962. júl. 25.) nemzetközi hírópatológus és törvényszéki orvos. Részt vett a katyni tömegsírok feltárásában a nemzetközi orvosszakértői bizottság tagjaként.
  - 16 Cziffra Kálmán Bihar vármegye főispánja, a szalárdi járás főszolgabírája volt.
  - 17 Stephan Lurtz a Német Birodalom nagyváradi konzulátusának konzulja volt.

Ujváry Gábor

1992. október 14-én megnyílt Hódmezővásárhelyen a fióklevéltár új épülete. Az avatóbeszédet dr. Kálmán Attila, a Művelődési és Oktatási Minisztérium politikai államtitkára mondta.